

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

**MA'RIFATCHILIK DAVRIDA MILLIY-ESTETIK
OMILLARNING O'RNI (YUSUF SARYOMIY SHE'RIYATI MISOLIDA)
THE ROLE OF NATIONAL-AESTHETIC FACTORS IN THE
ENLIGHTENMENT PERIOD (ON THE EXAMPLE OF THE POETRY
OF YUSUF SARYOMI)**

Kamolova Sadoqat Jabbor qizi

Toshkent davlat Alisher Navoiy nomidagi
ona tili va adabiyot universiteti 2- kurs doktoranti

E-mail: kamolova.sadoqat@gmail.com

DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026/XAOD7104](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026/XAOD7104)

Annotatsiya. *Mustamlakachilik sharoitida milliy ruh, o'zlikni anglash, tasavvufiy an'analar va ma'rifiy g'oyalar estetik ifoda vositalari orqali qanday birlashganligi ko'rib chiqiladi. Saryomiy ijodida an'anaviy she'riy shakllar (g'azal, muvashshah, bayoz) milliy uyg'onish g'oyalari bilan boyitilgan holda milliy-estetik sintezni namoyon etadi. Tadqiqot adabiyotshunoslik manbalari va shoir devonlariga asoslanadi.*

Kalit so'zlar. *Ma'rifatchilik davri, jadid adabiyoti, milliy-estetik omillar, Yusuf Saryomiy, she'riyat, milliy ruh, tasavvufiy motivlar, estetik sintez, o'zbek adabiyoti, bayozchilik.*

Annotation. *It examines how the national spirit, self-awareness, mystical traditions and enlightened ideas were united through aesthetic means of expression in colonial conditions. In Saryomiy's work, traditional poetic forms (ghazal, muvashshah, bayoz) are enriched with the ideas of national revival, demonstrating a national-aesthetic synthesis. The study is based on literary sources and poet's divans.*

Keywords: *Age of Enlightenment, Jadid literature, national-aesthetic factors, Yusuf Saryomiy, poetry, national spirit, mystical motifs, aesthetic synthesis, Uzbek literature, Bayezidism.*

Ma'rifatchilik davri (XIX asr oxiri – XX asr boshlari) o'zbek adabiyoti tarixida milliy uyg'onish va jadidchilik harakati bilan bog'liq muhim bosqichdir. Rossiya mustamlakachiligi ostida yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy inqiroz adabiyotni milliy o'zlikni saqlash va ma'rifatni targ'ib etish vositasiga aylantirdi. Bu davr adabiyotshunosligida milliy-estetik omillar – milliy ruh, folklorik unsurlar, tasavvufiy qadriyatlar va yangi badiiy ifoda usullari – alohida o'rin tutadi.

Milliy-estetik omillar jadid adabiyotida an'anaviy sharqona estetika (Navoiy, Bobur an'analari) bilan ma'rifiy g'oyalar (ilm-fan, ma'rifat, vatanparvarlik) sintezini yaratdi. Yusuf Saryomiy ijodi bu jarayonning yorqin

namunasidir. Shoir Sayram (hozirgi Janubiy Qozog'iston)da tug'ilgan, Toshkent va Buxoro madrasalarida ta'lim olgan, xattotlik bilan shug'ullangan. Uning she'rlari hayotida turli bayozlarda (1893–1912) chop etilgan, Tavallo tomonidan 1914-yilda “Devoni Mavlavii Yusuf Saryomiy” nomi bilan nashr qilingan. [Saryomiy//Vikipediya.]

Ma'rifatchilik davri adabiyoti mustamlaka bosimi ostida milliy ideallikni saqlashga xizmat qildi. Milliy-estetik omillar quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ldi. Milliy ruh va o'zlikni anglash. Adabiyot milliy til, urf-odatlar va tarixiy merosni estetik shakllarda ifodaladi. Bu omil adabiyotni mustamlakachilikka qarshi ma'naviy qurolga aylantirdi. Tasavvufiy va ma'rifiy sintez. An'anaviy tasavvufiy motivlar (ishq, fano, ma'rifat) ma'rifparvarlik g'oyalari bilan birlashdi. Bu estetik jihatdan yangi obrazlar va metaforalarni yaratdi. [Tojiboyeva,1999:56]

Badiiy shakllar va folklorik unsurlar. G'azal, muvashshah, ruboiy kabi janrlar milliy folklor va zamonaviy masalalar bilan boyitildi. Bayozchilik an'anasi (she'rlar to'plami) milliy adabiy merosni saqlashda muhim rol o'ynadi. Ushbu omillar Yusuf Saryomiy she'riyatida yorqin aks etgan.

Yusuf Saryomiy ijodi diniy-tasavvufiy va milliy-ma'rifiy ruhda kechgan. Uning devoni tasavvufiy g'azallar, muvashshahlar va hajviy she'rlardan iborat. Shoir milliy ruhni estetik go'zallik bilan ifodalagan:

Tasavvufiy motivlar va milliy uyg'onish. Saryomiy g'azallarida ishq va ma'rifat tasavvufiy obrazlar orqali milliy iztirob va uyg'onishni ifodalaydi. Masalan, uning she'rlarida “g'aflat” va “jaholat” metaforalari milliy qoloqlikni tanqid qilish bilan birga ma'rifatni targ'ib etadi.

Bayozchilik va milliy meros. Shoir she'rlari “Bayoz” (1893), “Armug'oni Xislat” (1911), “Bayozi Muhallo” (1912) kabi to'plamlarda chop etilgan. Bu an'ana milliy adabiy merosni saqlash va tarqatishda muhimdir.[Qosimov,2004:78]

Estetik sintez. An'anaviy she'riy shakllar (aruz vazni, radif-qofiya) milliy ruh bilan boyitilgan. Ruboiy janrida diniy-mistik mavzular milliy qadriyatlar bilan bog'langan holda estetik zavq beradi. Saryomiy ijodi jadid adabiyotida milliy-estetik omillarning birlashishini ko'rsatadi: tasavvufiy estetika ma'rifiy mazmun bilan to'ldirilgan. Shuningdek, Umar Xayyom, Bobur, Mashrab ijodi bilan oziqlangani ko'rinib turadi. Mazkur ruboiy fikrimizning yaqqol dalili:

Yusuf, zamona ahliga san dema mojaro,
Kechturdi charx davri boshingdin zamon aro.
Gar desalarki, ushbu jahondin na hosiling,
De, dudi oh qildi bu dahlizni qaro.[Saryomiy, 2002:103]

Bunda muallif o'z-o'zini anglash va dunyoviy behudalik haqida fikr yuritadi. Shayx yoki o'ziga murojaat qilib : “Zamonaviy odamlar bilan bahslashma, ular bilan tortishma. Chunki falak sening boshingdan allaqachon ming sinov, ming zamon o'tkazib yuborgan. Bu dunyodan nimadir hosil

qildingmi deb so'rashsa, rostini ayt: bu yo'lak ya'ni hayotni mening cheksiz oh tortishlarimning tutuni qoraytirib yubordi. Boshqa hech narsa qolmadi". Bu-mumtoz sharq falsafasidagi fano, dunyoning o'tkinchiligi va ichki iztirob mavzusida.

Mani in muncha ham avvorai dashti alam qilma,
Quyundek vodiya maqsadga yatkuzmay, adam qilma.
Boshimdin hech savdoi talab bir zarra kam qilma,
Ezib bag'rimni, hijron shiddati, diydanni nam qilma,

Oquzma kuzda qonli yoshim, g'arqobi g'am qilma.[Saryomiy, 2002:111]

Bu muxammas Yusuf Saryomiyning tasavvufiy ruhda yozilgan ilohiy ishq va hijron (ajralish) dardini ifodalovchi asar. Shoir bu yerda o'zini oshiq (Haqqa — Allohga muhabbat qo'ygan banda) sifatida tasvirlab, o'z ma'shug'iga (Allohga) murojaat qiladi. Aslida bu she'r dunyoviy emas, balki ilohiy muhabbat haqida — oshiqning Haqdan ajralishi, intizorligi va dardini yengillashtirish iltimosidir. Meni bunchalik alam dashtining avora (sargardon, behudo yurguvchi) qilib qo'yma. Oshiq “Ey Robbim (yoki ey ma'shug'im), meni buncha ko'p azob cho'lida sarson qilib yuborma” deb iltijo qilmoqda. Quyundek (bo'ron, girdobdek) maqsad vodiysiga yetkazmay, meni yo'q qilib yuborma (yoki meni nobud qilma).

Oshiq: “Meni girdobdek o'z-o'zidan yo'qotib, maqsadimga yetkazmay halok qilma” demoqda. “Ey Robbim, bu ishq dardini mendan bir zarra ham kam qilma” degan ma'no — dardni ulug'lash, uni yo'qotishni istamaslik. Bag'rimni ezib, hijronning shiddati (qattiq azobi) bilan ko'zlarimni nam (yoshli) qilma, ya'ni “bunday qattiq azob bermagin” degani emas, balki “bu dardni bunchalik kuchaytirma, chidab bo'lmaydigan darajada qilma” ma'nosida. Ko'zlarimdan qonli yosh oqizma, meni g'amga g'arq qilib yuborma. “G'arqobi g'am” — g'am cho'lida cho'kib ketish. Oshiq: “Meni bunchalik g'am cho'kmasin, yoshlarim qon bo'lib oqmasin”, - deb yolvormoqda.

Muxammasning asosiy g'oyasi — tasavvufiy oshiqning Haqqa intilishi va hijron dardi. Lekin ishq dardini ham mendan olib qo'yma (chunki bu dard — yo'lning o'zi), hijron azobini bunchalik kuchaytirma, chidab bo'lmaydigan darajada qilma.

Bu she'rda dard va visol (yetishish) bir-biriga bog'langan — oshiq darddan shikoyat qilgandek ko'rinsa-da, aslida uni sevadi va undan voz kechishni xohlamaydi. Bu tasavvufda “ishq dardi — shifo”, “hijron — visolga yo'l” degan qarashning klassik ifodasidir.

Yusuf Saryomiy ijodida bunday ilohiy ishq, nafs bilan qalb kurashi, fano va baqo holatlari juda ko'p uchraydi. Bu muxammas ham shu ruhda yozilgan eng ta'sirli asarlaridan biri hisoblanadi.

Ma'rifatchilik davri adabiyotshunosligida milliy-estetik omillar milliy uyg'onishning asosiy quroli bo'lib xizmat qildi. Yusuf Saryomiy she'riyati misolida an'anaviy tasavvufiy estetika va ma'rifiy g'oyalar sintezi yorqin

namoyon bo‘ladi. Bu omillar o‘zbek adabiyotida o‘zlikni anglash va an‘naviylikni rivojlantirishga yordam berdi. Kelgusida shoir devonining to‘liq matnshunoslik tahlili va qiyosiy tadqiqotlari zarur.

Adabiyotlar:

1. Begali Qosimov. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Fan, 2004.
2. Jadid adabiyoti tarixi. – Toshkent: Universitet, 2000-yillar.
3. M. Tojiboyeva. Yusuf Saryomiy hayoti va ijodi. – Toshkent, 1999.
4. Turkiston bayozchilik an‘anasi // Alisher Navoiy nomidagi TDPU. <https://api.scienceweb.uz/...>
5. Yusuf Saryomiy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2002.
Yusuf Saryomiy // Vikipediya. https://uz.wikipedia.org/wiki/Yusuf_Saryomiy
6. O‘zbek mumtoz adabiyotini o‘rganishning nazariy va manbaviy asoslari. – Toshkent: Fan, 2022.
7. O‘zbek adabiyoti tarixi (milliy uyg‘onish davri). – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
8. Asadov, M. (2025). The concept of individualism and absurdity in Camus' the stranger. *American Journal of Philological Sciences*, 5(03), 119-12
9. Komilova, G. R. (2024). *Qadriyat va bahoning lingvistik talqini*. O‘zbekiston: til va madaniyat. *Lingvistika*, (4), 46–51.
10. Mavlyanov, S. (2022). O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar. *Uzbekistan: Language and Culture*, 1(1).
11. Muhammadiyeva, D. (2025). PROBLEMS RELATED TO THE TRANSLATIONS OF “BOBURNOMA” IN TURKIC LANGUAGES. *Türkoloji*, 121, 65-84. <https://doi.org/10.59358/ayt.1619264>
12. Muhammadiyeva, D. (2026). “BOBURNOMA” MATNI O ‘ZBEKCHA-TURKCHA-QOZOQCHA PARALLEL KORPUSINING LINGVISTIK VA TARJIMASHUNOSLIK ASOSLARI. – Toshkent, 2026.
13. O‘razova, I. Frazemalardagi kontaminatsiya hodisasi.[Internet manba]. URL: <https://zenodo.org/records/11108578> (Murojaat etilgan sana: 17. 09. 2024).
14. Sirojiddinov, S. (2011). Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik
15. SIROJIDDINOV, S. (2023). BABUR: A RULER, POET AND ENCYCLOPEDIIST SCIENTIST. *Роль наследия Захириддина Мухаммада Бабур в развитии восточной государственности и культуры*, 1(1)
16. Z Xolmanova. [Ichki nutq–“Boburnoma” matnining o ‘ziga xosligini ta’minlovchi omil](#). - Uzbekistan: Language and Culture, 2025
17. X Mushtariy "[Khutadgu bilig](#)" related to lexical medicine - Iranian Journal of Social Sciences and Humanities ..., 2017